

חורבן ביתר

מסכת תענית פרק ד משנה ו (ובגמרא בבלי דף כו עמוד ב)

בתשעה באב נגזר על אבותינו שלא יכנסו לארץ, וחרב הבית בראשונה ובשניה, ונלכדה ביתר, ונחרשה העיר. משנכנס אב ממעטים בשמחה.¹

גמרא ראש השנה יח ע"ב

דאמר רב חנא בר ביזנא אמר רב שמעון חסידא: מאי דכתיב: "פְּהֵאֲמַר ה' צְבָאוֹת צוֹם הַרְבִּיעִי וְצוֹם הַחֲמִישִׁי וְצוֹם הַשְּׁבִיעִי וְצוֹם הָעֶשְׂרִי יִהְיֶה לְבֵית־יְהוָה לְשָׁשׂוֹן וּלְשִׂמְחָה וּלְמַעֲדִים טוֹבִים" (זכריה ח יט). קרי להו צום, וקרי להו ששון ושמחה! בזמן שיש שלום - יהיו לששון ולשמחה, אין שלום - צום. אמר רב פפא: הכי קאמר: בזמן שיש שלום - יהיו לששון ולשמחה, יש שמד - צום, אין שמד ואין שלום, רצו - מתענין, רצו - אין מתענין. אי הכי, תשעה באב נמי!² - אמר רב פפא: שאני תשעה באב, הואיל והוכפלו בו צרות. דאמר מר: בתשעה באב חרב הבית בראשונה ובשניה, ונלכדה ביתר, ונחרשה העיר.³

איכה רבה פרשה ב סימן ד⁴

אמר רבי יוחנן: רבי היה דורש: "דרך כוכב מיעקב" (במדבר כד יז) - אל תקרי "כוכב" אלא כוֹזֵב.⁵ רבי עקיבא כאשר היה רואה את בר כוזיבא, היה אומר: זהו מלך המשיח.⁶ א"ל ר' יוחנן בן תורתא: עקיבא, יעלו עשבים בלחייך ועדיין אינו בא.⁸ א"ר יוחנן: "הקול קול יעקב" (בראשית כז כב), קול אדריאנוס קיסר הרג בביתר שמונים אלף ריבוא בני אדם.⁹ ושמונים אלף תוקעי קרנות היו צרין על ביתר, והיה שם בן כוזיבא והיו לו מאתים אלף מקוטעי אצבע,¹⁰ שלחו לו חכמים: עד מתי אתה עושה לישראל בעלי מומין? אמר להם: והיאך ייבדקו?

¹ ראה דברינו [חודש אב החודש החמישי](#) בפרשת מסעי, שם דנו במשנה זו במלואה.

² שהוא צום החמישי. צום הרביעי הוא יז בתמוז, צום השביעי הוא צום גדליה וצום העשירי הוא י' בטבת. והרי שתשעה באב בכלל הצומות שבאו בגין מאורעות בית ראשון ועתה זכו עולי שיבת ציון לתקווה ולנחמה!

³ בשבעה עשר בתמוז גם לא חסרו צרות: "נשתברו הלוחות ובטל התמיד והובקעה העיר ושרף אפוסטמוס את התורה והעמיד צלם בהיכל", אבל תשעה באב שונה משאר הצומות משום ש"הוכפלו בו צרות" ומה שקרה בבית ראשון, חזר להוותנו בבית שני. ובעצם שולשו בו הצרות במרד בר כוכבא, שישים וחמש שנים לאחר חורבן בית שני במרד הגדול, הוא חורבן ביתר וחרישת העיר ירושלים (פעולה שמסמלת את ההריסה הסופית של ירושלים והקמתה של העיר הרומית [אליה קפיטולינה](#) וזה היה כנראה בסמוך למרד בר כוכבא ואולי אחת הסיבות לו). בחורבן השלישי, מרד בר כוכבא ולכידת ביתר נרצה להתמקד הפעם.

⁴ סיפורה של ביתר (מרד בר כוכבא) מצוי במספר מקומות בספרות חז"ל. ראשון ומורחב מכולם הוא התלמוד הירושלמי מסכת תענית פרק ד הלכה ה, שעליו, בנוי מדרש איכה רבה זה (בהבדלים קלים). בתלמוד הבבלי מופיעים סיפורי מלחמת ביתר ונפילתה בגמרא גיטין זז ע"א: "אשקא דריספק חרוב ביתר" וכן בדף נח ע"א בסיפור על המספר העצום של התלמידים שהיו לומדים תורה בביתר ונהרגו, סיפור שנראה להלן. ואנחנו תפסנו לשון איכה רבה, שמבוסס כאמור על הירושלמי, שניהם מדרשי ארץ ישראל, בשל הנוסח הברור שבמדרש המבואר, שאיפשר לנו לתרגמו לעברית, ואולי דווקא משום שהוא המאוחר מכולם.

⁵ רבי, בנו של רשב"ג שנראה להלן שהיה כפי הנראה מעורב במרד בר כוכבא וע"פ מתושבי ביתר ועד לאירועים הקשים של המרד ודיכוי, סוקר ממרחק וממבט הציפור (יושב בציפורי) את האירוע ומחווה דעה שהכוכב של בר כוכבא לא היה אלא כוזב. הפסוק "דרך כוכב מיעקב" לקוח מברכתו של בלעם ועל זה כבר אמרו חז"ל בגמרא סנהדרין קה ע"ב: "כולם חזרו לקללה". ועוד אמרו על בלעם: "לא מדובשך ולא מעוקצך", שכן דובשו מתחלף מהר בעוקצן.

⁶ ראה הנוסח בירושלמי: "תני ר' שמעון בן יוחי: עקיבה רבי היה דורש דרך כוכב מיעקב דרך כוזבא מיעקב". כוזבא זהו שמו ורבי עקיבא ודאי לא דרש אותו לגנאי. את זאת עשה רבי, דור מאוחר יותר ונראה שמדרש איכה רבה הוא המקור לדרשת הגנאי: כוכב - כוזב. עוד על משיחותו של בר כוכבא ראה סנהדרין צג ע"ב: "בר כוזיבא מלך תרתין שנין ופלא. אמר להו לרבנן: אנא משיח".

⁷ ראה הסיפור על ר' יוחנן בן תורתא בפסיקתא רבתי (איש שלום) פיסקא יד - פרה, שהיה גוי שקנה פרה חורשת מיהודי, והתגייר בעקבות שראה שהפרה מסרבת לעבוד בשבת.

⁸ נראה שר' עקיבא ור' יוחנן בן תורתא (בן השור) הם אבטיפוס לדורות לציפייה ולכמיהה המוחשיים למשיח "בכל יום שיבוא" מחד גיסא, ולהכרה ולהבנה המציאותית ש"עדיין לא בא מר", מאידך גיסא. גמרא סנהדרין צח ע"א על רבי יהושע בן לוי שפגש את המשיח ברומא ושאל אותו: "לאימת אתי מר?" ותשובתו הפתלתלה: "היום" ... "היום אם בקולו תשמעו".

⁹ הגרסה במדרש איכה כאן נראית משובשת וגם פיסוק המשפטים לא ברור. נראה שבמקור בירושלמי השתמר נוסח מדויק יותר שנמצא מיד בתחילת הדרשה: "תני אמר רבי יהודה בי רבי אלעאי ברוך: רבי היה דורש: הקול קול יעקב והידים ידי עשו - קולו של יעקב צווח ממה שעשו לו ידיו של עשו". וגם את הנקודה שמנו היכן ששמנו ע"פ נוסח הירושלמי: "א"ר יוחנן: שמונים אלף זוג של תוקעי קרנות היו מקיפין את ביתר וכל אחד ואחד היה ממונה על כמה חיילות. והיה שם בן כוזבא והיה לו מאתים אלף מטיפי אצבע וכו'".

¹⁰ מטיפי אצבע, בנוסח הירושלמי, שבר כוכבא עשה "מבחן קבלה" למי שביקש להצטרף לחיילותיו אם הוא מוכן לקטוע לעצמו אצבע.

שעמד מלך אחד וגזר עליהם וקברום. ר' הונא אמר: יום שניתנו הרוגי ביתר לקבורה נקבעה "הטוב והמטיב"²⁵, "הטוב" - שלא הסריחו "והמטיב" - שנתנו לקבורה.²⁶

חמשים ושנים שנה עשתה ביתר אחר חורבן הבית, ולמה נחרבה? על שהדליקו נרות לחורבן בית המקדש. ולמה הדליקו? אמרו: הבוליוטין שבירושלים היו יושבין באמצע המדינה, וכד הוה סליק חד מנהון לצלאה אמר ליה בעית לעיבדא בוליוטין, א"ל לא, בעית לאיעבדא ארכונטיס, אמר להו לא, אמרי ליה מן בגין דשמענא דאית לך חדא איסיא את בעי מזבנא יתיה לי, א"ל לית בדעתי והוה כותב ומשלח אונותיה לבר ביתיה אין אתי גבר פלוני לא תשבקיניה מיעל לאיסיא דהוה מזבנא לי, והוה אמר ההוה גברא הלואי איתברת רגליה דההוה גברא ולא סליק להדא זוינתא הדא הוא דכתיב צדו צעדינו צדיאה אורחא מלהלכא באילין פלטייאתא, קרב קיצנו קיצא דההוה ביתא, מלאו ימינו יומא דההוה ביתא, אף אינון לא פשת להון טב דכתיב (משלי י"ז) שמח לאיד לא ינקה, א"ר יוחנן שלש מאות מוחי תנוקות נמצאו על אבן אחת ושלש מאות קופות של קצוצי תפילין נמצאו בביתר וכל אחת ואחת מחזקת שלש סאין וכשאתה בא לחשבון אתה מוצא שלש מאות סאין.

אמר רבן גמליאל: חמש מאות בתי סופרים היו בביתר וקטן שבהם לא היה פחות משלש מאות תינוקות, והיו אומרים אם יבואו השונאים עלינו במכתבין הללו אנו יוצאין ודוקרין אותם. וכיון שגרמו העונות ובאו השונאים כרכו כל אחד ואחד בספרו ושרפו אותם ולא נשתייר מהם אלא אני וקרא על עצמו: עייני עוללה לנפשי מכל בנות עירי וגו'."

שני אחין היו בכפר חרוכא ולא הוון שבקין רומאי עבר תמן דלא הוון קטלי יתיה אמרי כל סמא דמילה ניתי כלילא דאדריאנוס וניתב בראשו של (אלו) שמעון דהא רומאי אתון מן דנפקין פגע בהון חד סבא אמר להון ברייא בסעדיכון מן אלין, אמרו ליה לא נסעוד ולא נסכיף מיד גרמו עונות ונהרגו, ואייתיאו רישיהון לגבי אדריאנוס אמר מאן קטיל אילין א"ל חד גונתאי אנא קטילת להון א"ל זיל אייתי לי פיטומייהו, אזל אשכח עכנא כריכא על צואריהון אמר אילו אלההון דאילין לא קטיל להון מאן הוה יכיל למיקטלינון וקרא עליהון אם לא כי צורם מכרם.

תלמוד ירושלמי מסכת תענית פרק ד הלכה ה

תני אמר רבי יהודה בי רבי אלעאי ברוך רבי היה דורש הקול קול יעקב והידיים ידי עשו קולו של יעקב צווח ממה שעשו לו ידיו של עשו בביתר תני ר' שמעון בן יוחי עקיבה רבי היה דורש דרך כוכב מיעקב דרך כוזבא מיעקב רבי עקיבה כד הוה חמי בר כוזבה הוה אמר דין הוא מלכא משיחא אמר ליה רבי יוחנן בן תורתא עקיבה יעלו עשבים בלחיך ועדיין בן דוד לא יבא אמר רבי יוחנן קול אדריינוס קיסר הורג בביתר שמונים אלף ריבוא א"ר יוחנן שמונים אלף זוג של תוקעי קרנו' היו מקיפין את ביתר וכל אחד ואחד היה ממונה על כמה חיילות והיה שם בן כוזבה והיה לו מאתים אלף מטיפי אצבע שלחו חכמים ואמרו לו עד אימתי אתה עושה את ישרי בעלי מומין אמר להן וכי היאך איפשר לבודקן אמרו לו כל מי שאינו רוכב על סוסו ועוקר ארז מן לבנון לא יהיה נכתב באיסרטיא שלך והיו לו מאתים אלף כך ומאתי אלף כך וכד דהוה נפק לקרבא הוה אמר ריבוניה דעלמא לא תסעוד ולא תכסוף הלא אתה אלהים זנחתנו ולא תצא בצבאותינו.

שלש שנים ומחצה עשה אדריינוס מקיף על ביתר והוה רבי אלעזר המודעי יושב על השק ועל האפר ומתפלל בכל יום ואומי רבון העולמים אל תשב בדין היום אל תשב בדין היום בעא אדריינוס מיזל ליה אמר ליה חד כותי לא תיזיל לך דאנא חמי מה מיעבד ומשלים לך מדינתא עאל ליה מן ביבא דמדינתא עאל ואשכח רבי אלעזר המודעי קאים מצלי עבד נפשיה לחיש ליה בגו אודניה חמוניה בני מדינתא ואייתוניה גבי בן כוזבא אמרון ליה חמינן ההן סבא משתעי לחביבך אמר ליה מה אמרת ליה ומה אמר לך אמר ליה אנא אמר לך מלכא קטל לי ואי לא אנא אמר לך את קטל יתי טב לי מלכא קטל יתי ולא את אמר ליה אמר לי דאננא משלים מדינתא אתא גבי רבי אלעזר המודעי אמר ליה מה אמר לך הדין כותייה אמר ליה לא כלום מה אמרת ליה אמר ליה לא כלום יהב ליה חד בעוט וקטליה מיד יצאת בת קול ואמרה הוי רועי האליל עוזבי הצאן חרב על זרועו ועל עין ימינו זרועו יבש

²⁵ ברכת הטוב והמטיב בברכת המזון.

²⁶ ראה דבריני [ברכת המזון](#) בפרשת מסעי וראה גם דבריני [ברכת הטוב והמטיב](#) בפרשת עקב.

תיבש ועין ימינו כהה תכהה הרגת את רבי אלעזר המודעי זרוען של כל ישראל ועין ימינם לפיכך זרועו של אותו האיש יבוש תיבש ועין ימינו כהה תכהה.

מיד נלכדה ביתר ונהרג בן כוזבה אתון טעינין רישיה גבי אדריינוס אמר לון מאן קטל הדין אמר ליה חד כותיאי אנא קטלתיא אמר לי חמי לי פטומיה חמי ליה פטומיה אשכח חכינה כריכה עלוי אמר אילולי אלהא דקטליה מאן הוה יכיל קטליה וקרא עלוי אם לא כי צורם מכרם ויי' הסגרים. והיו הורגין בהם והולכין עד ששקע הסוס בדם עד חוטמו והיה הדם מגלגל סלעים משאוי ארבעים סאה עד שהלך הדם בים ארבעת מיל אם תאמר שהיא קרובה לים והלא רחוקה מן הים ארבעים מיל אמרו שלש מאות מוחי תינוקות מצאו על אבן אחת ומצאו שלש קופי של קצוצי תפילין של תשע תשע סאין ויש אומרי' תשע של שלש שלש סאין.

תני רבן שמעון בן גמליאל אומר חמש מאות בתי סופרים היו בביתר והקטן שבהן אין פחות מחמש מאות תינוקות והיו אומרי' אם באו השונאים עלינו במכתובים הללו אנו יוצאין עליהן ומנקרים את עיניהם וכיון שגרמו עונות היו כורכים כל אחד ואחד בספרו ושורפין אותו ומכולם לא נשתייר אלא אני וקרא על גרמיה עיני עוללה לנפשי מכל בנות עירי.

כרם גדול היה לאדריינוס הרשע שמוני עשר מיל על שמונה עשר מיל כמין טיבריא לציפורי והקיפו גדר מהרוגי ביתר מלא קומה ופישוט ידיים ולא גזר עליהם שיקברו עד שעמד מלך אחר וגזר עליהם שיקברו אמר רב חונה משניתנו הרוגי ביתר לקבורה נקבעה הטוב והמטיב הטוב שלא נסרחו והמטיב שניתנו לקבורה.

תני רבי יוסי אומר: חמשים ושתים שנה עשת ביתר לאחר חרבן בית המקדש ולמה חרבה על שהדליקה נירות לאחר חרבן בית המקדש ולמה הדליקה נירות שהיו בולוטי ירושלים יושבים באמצע המדינה וכדו דהוון חמיי בר נש סליק לירושלם הוון אמרין ליה בגין דשמעינן עלך דאת בעי מתעבדה ארכונטס ובולבוטס והוא אמר לון לית בדעתי בדיל דשמעינן עלך דאת בעי מזבנה אוסייא דילך והוא אמר לון לית בדעתי והוה חבריה א"ל מה את בעי מן דין כתוב ואנא חתם והוה כתיב וחבריה חתם והוון משלחין אוניתא לבר בייתה ואמרון ליה אין אתא פלניא מיעול לאוסייא דידיה לא תשבקיניה דהיא זבינה גבן וכיון דהוה שמע מינהוון כן הוה אמר הלואי איתבר ריגליה דההוא גברא ולא סלק לירושלם הדא הו' דכתי' צדו צעדינו מלכת ברחובותינו צדו צעדינו אצדי אורחתיא דההוא בייתא קרב קצינו קרב קיציה דההוא ביתא מלאו ימינו מלא יומוי דההוא בייתא אוף אינון לא נפקון טבאות שמח לאיד לא ינקה.

שני אחים הוון בכפר חריבה והוון רומים אזלין עליהון ומקטלין לון ואמרין כל סמא דמילתא ניתי בלילא על רישיהון אמרין מבדקינן אוף חד זמן מנפקין פגע ביה חד סב אמר לון ברייכוון סעודינכוון אמר לא יסעוד ולא יסמוך הלא אתה אלהים זנחתנו

איכה רבה (וילנא) פרשה ד

צדו צעדינו מלכת ברחובותינו וגו', חמשים ושתים שנה עשתה ביתר אחר חרבן הבית, ולמה נחרבה על שהדליקו נרות לחורבן בית המקדש, ולמה הדליקו אמרו הבולוטיין שבירושלים היו יושבין באמצע המדינה וכד הוה סליק חד מנהון לצלאה אמרו ליה בעית לאיעבדא בולוטיין אמר להו לא, בעית לאיעבדא ארכונטיס אמר להו לא, אמרי ליה מבגין דשמעינה דאית לך חד איסא את בעי מזבנא יתיה לי אמר לו לית בדעתי והוה כותב ומשלח עונתייה לבר ביתיה, אין אתי גבר פלוני לא תשבקוניה מיעל לאיסיא דהוה מזבנא לי, והוה אמר ההוא גברא הלואי איתברת ריגליה דההוא גברא ולא סליק להדא זוינתא הה"ד צדו צעדינו צדיאה אורחא מלהלכא באילין פלטייאתא, קרב קצנו קיצא דההוא ביתא, מלאו ימינו יומא דההוא ביתא, אף אינון לא פשת להון טב דכתיב (משלי י"ז) שמח לאיד לא ינקה.

איכה רבה (בובר) פרשה ב

נ"ב שנה עשתה ביתר אחר חרבן הבית, ולמה נחרבה על שהדליקו נרות על חרבן הבית, ולמה הדליקו נרות על חרבן בית המקדש, אמרו מקום בילוטיס של בני ירושלים היה באמצע המדינה, הוה בר נש מביתר סליק לצלותא, והוה אמרין ליה בגין דשמענא עלך דאת בעי מעבדא ארטנטס בילוטיס, והוה אמר להון לית בדעתי, אמרין ליה דשמיען עלך דאת בעי מזבנא אוסייה דידיך, והוה אמר לית בדעתי, והוה חבריה אמר ליה מאן את

בעי מן דין, כתוב ואנא חתים, והו אמרין ליה אוריך גבן ואנן ממנין יתך גבר רב, הוה אמר ליה לית אנא בעי, חד מנהון אמר ליה מזבן לי כרמך פלן את מזבן לי אוסייה פלנית, והות אמר להון לא, הוה חבריה אמר ליה ייזיל ליה, ואנא כתיב ואנא חתים, כיון דהוה אזיל ליה, הוה כתבין אוניתא ומחתמין ליה, הוה נסיב אוניתא ונחית ליה לתמן, הוה אתי מיעיל לכרמייה, או לאוסייה, ולא הוה שביק ליה, הוה אמרין ליה לית כרמא ולא אוסייה דידך, כבר זבנית יתהון מינך, הוה אזלין טב טב קרתא והוה מפיך אוניתיה, והוה טב קרתא אמר ליה מאן אית לי עביד לך, והוה טעין אוסיתיה, והוה אמר הלואי איתברת רגליה דההוא גברא, ולא סליק לצלותא, ומנעון גרמיהון ולא סלקין לצלותא, הה"ד צדו צעדנו מלכת ברחובותינו (איכה ד יח). אצדי אורחיה דההוא גברא, [קרב קצינו] קרב קיצא דההוא ביתא, [מלאו ימינו] מלאת יומוי דההוא כרמא, אף אינון לא נפקת להון טבאות, דכתיב שמח לאד לא ינקה (משלי יז ה), מלמד שהיה אדריינוס הרשע הורג בס עד שיצא דמס מהפתחים ומן הסבכות ומן הצינורות עד שעשה ביתר כמין גשמים, והיה הסוס שוקע בדם עד חוטמו, והיה הדם מגלגל סלעים משאוי ארבעים סאה, ומוליכם לים עד ארבעה מילין.

חמש מאות בתי סופרים היו בביתר, קטן שבהם היו חמש מאות תינוקות, והיו אילין מיינוקייא אמרין כד ייתי שנהא עלנא, עם אילין מכתבינן אנו נפקין עליהון, ומסיימין עיניהון, וכיון שגרמו העוונות ונכנסו השונאים עליהם, היו מקפלין כל אחד ואחד בספרו, ומשליכין אותו לאור, א"ר שמעון [בן גמליאל] אני הייתי הקטן שבהם, ולא נשתייר מהם אלא אני, וקראתי לעצמי עיני עוללה לנפשי מכל בנות עירי (איכה ג נא). כרם גדול היה לאדריינוס מהלך שמונה עשר מיל על שמונה עשר מיל, כמן טבריא לצפורי, והקיפוה גדר מהרוגי ביתר מלא קומתו ופישוט ידים ורגלים, ולא הבאישו ולא הסריחו, ולא נגזר עליהם שיקברו עד שעמדה מלכות אחרת, וגזרה עליהם קבורה. א"ר חנינא יום שניתנו הרוגי ביתר לקבורה קבעו חכמים בברכת המזון הטוב והמטיב, הטוב שלא הסריחו, והמטיב שניתנו לקבורה. שלש מאות מוחי תינוקות מצאו על אבן אחת ומצאו שלש מאות קופות של קצוצי תפילין, וכל קופה מחזקת שלש סאין הרי תשע מאות סאין.

תרין אחין הוון [בכפר] חרובא, הוה אדריינוס משלח גייסין עליהון ומקטלא להון, ואינון נפקין ומקטלין להון אמרין כל סמא [דמלתא] נלבישינן כלילין, ונעבדינן מלכין, כיון שגרמו העוונות אמרו נדבוק, אף אחר זמן שלח גייסות עליהון, כיון שיצאו על הגייסות פגע בהון חד סב, אמר להון אלהכון יסעדונכון, אמרון לא יסעד ולא חטף, כיון שגרמו העוונות ויצאו ונהרגו, אזלון טעינין ראשיהון לגב אדריינוס, ואשכח חכינייא על צואריהון, אמר אילולי אלההון דאילין דקטלינון, מה הוה יכיל קטיל להון, לקיים מה שנאמר אם לא כי צורם מכרם (דברים לב ל).

אבות דרבי נתן נוסחא א פרק לח

"וחרה אפי והרגתי אתכם בחרב והיו נשיכם אלמנות ובניכם יתומים" (שמות כב כג). ממשמע שנאמר: "והרגתי אתכם בחרב", אני יודע שהנשים נעשו אלמנות. אלא, אלמנות ולא אלמנות²⁷ שלא ימצאו להן עדים להתירם להינשא. כגון ביתר שלא נמלט ממנה נשמה להתיר אשת איש. וממשמע שנאמר: "והיו נשיכם אלמנות", אני יודע שהבנים יתומים.²⁸ אלא יתומים שאינן יתומים שיהיו נכסיהם עומדים בחזקת אבותם ולא יהיו מניחין אותן לירש ולישא וליתן בהן.²⁹

גמרא ראש השנה יח ע"ב³⁰

דאמר רב חנא בר ביזנא אמר רב שמעון חסידא: מאי דכתיב: "כֹּה־אָמַר ה' צְבָאוֹת צוֹם הַרְבִּיעִי וְצוֹם הַחֲמִישִׁי וְצוֹם הַשְּׁבִיעִי וְצוֹם הָעֶשְׂרִי יִהְיֶה לְבֵית־יְהוָה לְשָׁשׂוֹן וּלְשִׂמְחָה וּלְמַעֲדִים טוֹבִים" (זכריה ח יט). קרי להו צום,

²⁷ עגונות, שאין מי שיכולך להעיד על בעליהם שמתו כפי שהוא מסביר בהמשך.

²⁸ אז למה צריך הכתוב גם לומר: "והיו בניכם יתומים"? אלא שוב רעיון דומה, יתומים שאין עדות על אביהם שנפטר לפיכך אינם יכולים לרשת את נחלת המת, כפי שהוא מסביר והולך.

²⁹ לעומת מדרש זה, ראה דברי הגמרא ביבמות דף קכב עמוד א שנמצאה להם תקנה ע"י עדות של גוי: "ושוב מעשה בששים בני אדם שהיו מהלכין לכרכום ביתר, ובא עובד כוכבים ואמר: חבל על ששים בני אדם שהיו מהלכין בדרך ביתר, שמתו וקברתים, והשיאו את נשותיהם". ובאמת פלא הוא איך אחרי כל זאת חזר ופרח היישוב היהודי בארץ, בגליל ובגולן בימי רבי וחבורתו חמישים שנה אחרי החורבן הגדול בביתר.

³⁰ נסיים בגמרא בה פתחנו.

וקרי להו ששון ושמחה! בזמן שיש שלום - יהיו לששון ולשמחה, אין שלום - צום. אמר רב פפא: הכי קאמר: בזמן שיש שלום - יהיו לששון ולשמחה, יש שמד - צום, אין שמד ואין שלום, רצו - מתענין, רצו - אין מתענין. אי הכי, תשעה באב נמי! - אמר רב פפא: שאני תשעה באב, הואיל והוכפלו בו צרות. דאמר מר: בתשעה באב חרב הבית בראשונה ובשניה, ונלכדה ביתר, ונחרשה העיר.³¹

שנזכה לגאולה השלימה, לנחמת ציון ובניין ירושלים
מחלקי המים

³¹ שים לב למתדיינים בסוגיה זו שהם אמוראים מדור 3-5, שנים רבות לאחר חורבן הבית ומרד בר כוכבא שכשל. לכאורה, מה טעם לצטט בתקופה זו את הפסוק בזכריה שיסודו בתחילת בית שני בעת התקווה הגדולה של חידוש היישוב היהודי בארץ? הלוא עינינו הרואות שדברי זכריה, כולל דבריו הנמלצים בפרק ד פסוק ז, הפטרת שבת חנוכה: "מִי־אֵתָהּ הִרְהַגְדוּל לִפְנֵי זַרְבָבֶל לְמִשְׁרַן הַיְצִיא אֶת־הָאֶבֶן הָרִאשׁוֹנָה תִּשְׂאֹת חֵן חֵן לָהּ" – הרי דברים אלה לא התקיימו! אע"פ כן, באים אמוראי בבל שנים רבות לאחר החורבן ואומרים: פסוקים אלה כן בתוקף! "יש שלום - ששון ולשמחה, אין שלום - צום ... אין שמד ואין שלום, רצו - מתענין, רצו - אין מתענין". להוציא תשעה באב שבו הוכפלו ושולשו הצרות וחרבה ביתר. אז מה נאמר אנו שזכינו לתקומת עם ישראל הריבון בארצו, לקיבוץ גלויות ולפריחה כלכלית עצומה?